

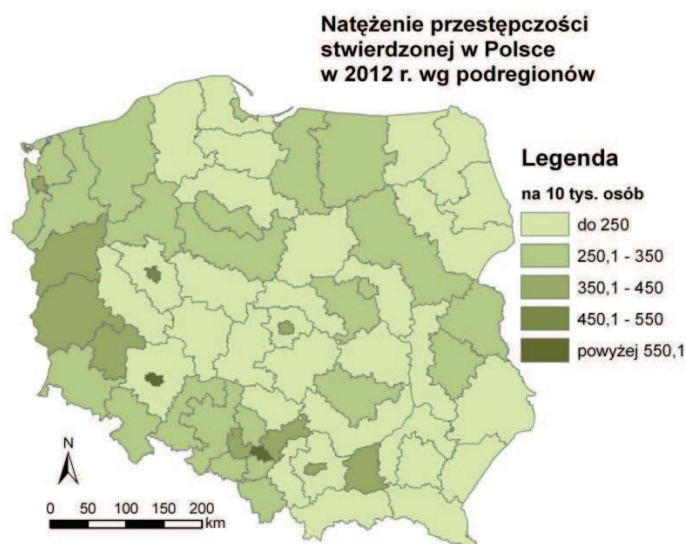
STANISŁAW MORDWA

Zróznicowanie przestrzenne poziomu natężenia przestępczości w Polsce w 2012 r.

Zjawisko przestępczości można scharakteryzować na wiele sposobów. Można mówić o rozmiarach i dynamice tego zjawiska, strukturze dokonanych czynów, czy o różnego rodzaju uwarunkowaniach. Można dokonywać analizy na podstawie danych policyjnych, prokuratorskich, sądowych czy więziennych. Tak szeroka analiza przekraczałaby jednak ramy tego opracowania i dlatego w tym miejscu skupiono się wyłącznie na kwestiach związanych z terytorialnym rozmieszczeniem natężenia przestępczości stwierdzonej¹ na podstawie danych policyjnych dostępnych na stronie GUS dla roku 2012 (Bank Danych Lokalnych).

Poziom ogólnego natężenia przestępczości stwierdzonej

W 2012 r. stwierdzono w Polsce prawie 1 120 tys. przestępstw, co daje wartość 291 czynów na każde 10 tys. mieszkańców naszego kraju. Od wielu jednak lat ważną cechą polskiej przestępczości jest znaczne jej zróżnicowanie przestrzenne, przy zachowaniu generalnej zasady, zgodnie z którą większa liczba deliktów notowana jest w tych jednostkach, gdzie jest więcej mieszkańców (stąd także więcej czynów karalnych stwierdza się w dużych miastach). Ponadto, generalnie wyższe poziomy przestępczości zawsze notowano w Polsce zachodniej i północnej². Wszystkie te prawidłowości można zauważyć analizując dane policyjne dla roku 2012 – największym zagrożeniem przestępczością charakteryzowały się duże polskie miasta i aglomeracje oraz obszary Polski zachodniej i Śląska. Najwyższe wartości wskaźnika natężenia

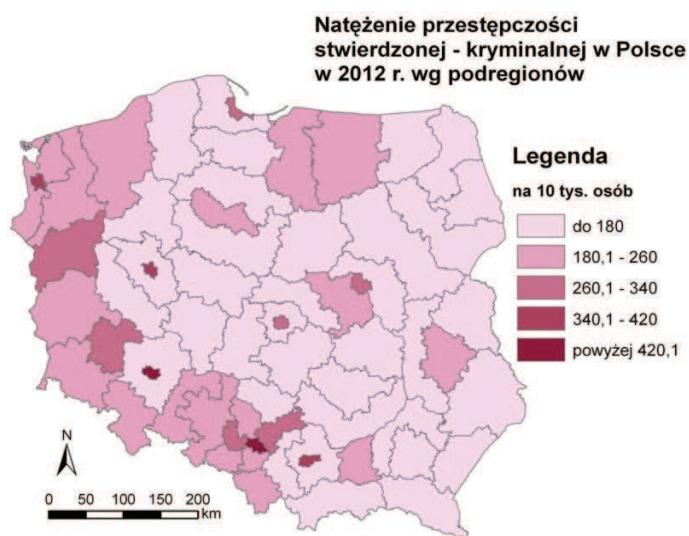
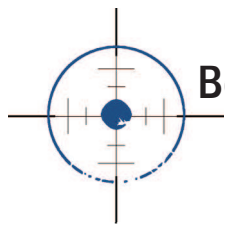
Ryc. 1. Natężenie przestępczości stwierdzonej w Polsce w 2012 r. wg podregionów.

przestępstw (ryc. 1) zanotowano dla takich miast jak Wrocław (641 przestępstw/10 tys. mieszkańców), Poznań (493), Szczecin (437) i Kraków (435) oraz dla podregionu katowickiego (580). Najbezpieczniejsze były podregiony w Polsce wschodniej: krośnieński, przemyski, rzeszowski, puławski, tarnobrzeski i łomżyński (wszędzie poniżej 200 czynów/10 tys. osób).

Rozmieszczenie ogółu przestępstw zazwyczaj daje tylko ogólny pogląd na temat przestrzennego rozmieszczenia czynów. Jak to już wcześniej udowodniono poszczególne rodzaje przestępstw (także w różnych analizowanych skalach) wykazują swoje odmienne, specyficzne układy przestrzenne³.

Przestrzenne zróżnicowanie przestępczości kryminalnej

Przestępstwa o charakterze kryminalnym mają

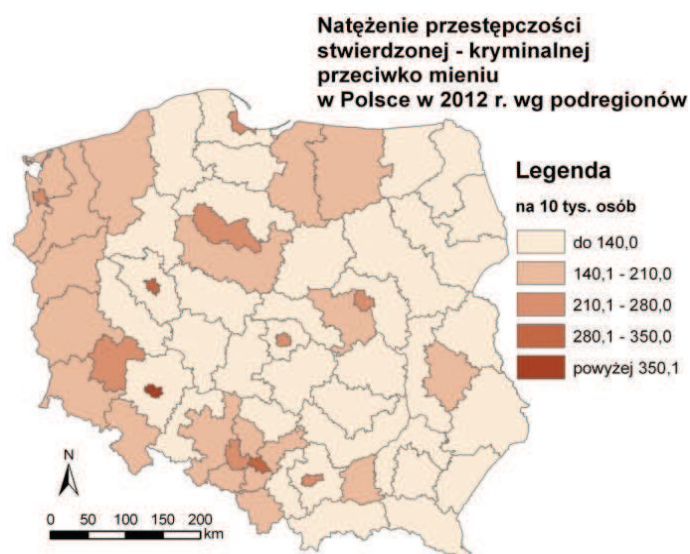
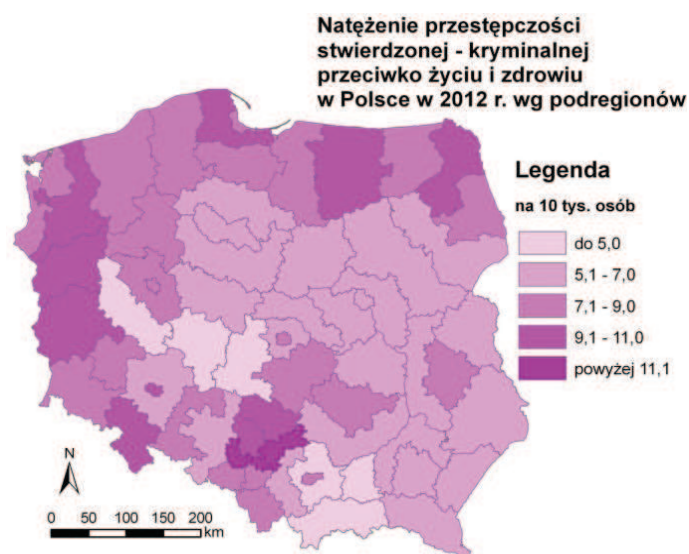

Ryc. 2. Natężenie przestępczości stwierdzonej - kryminalnej w Polsce w 2012 r. wg podregionów.

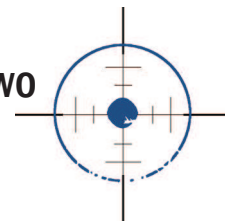
70% udziału wśród wszystkich popełnianych czynów karalnych. Stąd, jak to można zauważyć na ryc. 1 i ryc. 2, tak znaczne podobieństwo rozkładów przestrzennych tych dwóch grup przestępstw. Przeciętnie na każde 10 tys. osób najwięcej deliktów stwierdzono we Wrocławiu (518), Poznaniu (418), Krakowie (375), Szczecinie (347) i Łodzi (304) oraz

w dwóch śląskich podregionach katowickim (437) i gliwickim (314), co oznacza znaczne przekroczenie w tych podregionach wartości tego wskaźnika dla Polski (203). Z drugiej strony, najbezpieczniejszymi, okazały się ponownie podregiony w Polsce wschodniej: sandomiersko-jędrzejowski, krośnieński i przemyski.

Tylko 4% przestępstw kryminalnych to te popełnione przeciwko życiu i zdrowiu ludzi. Należą do tej grypy takie delikty jak: zabójstwa, dzieciobójstwa, eutanazje, uszczerbki na zdrowiu, bójki i pobicia – i to właśnie ciężar gatunkowy tych czynów wpływa na ich znaczenie dla ogólnego obrazu przestępczości w Polsce. To one w dużej mierze wpływają przecież na wyobrażenia mieszkańców o przestępczości i ich poczucie bezpieczeństwa (największe natężenie tych czynów jest w podregionach śląskich: gliwickim, katowickim i sosnowieckim). Także druga grupa analizowanych przestępstw kryminalnych – popełnionych przeciwko mieniu – odgrywa znaczną rolę w kształtowaniu poczucia bezpieczeństwa (najbardziej zagrożony w tym przypadku jest Wrocław). Jednakże znacze-

Ryc. 3. Natężenie przestępczości stwierdzonej - kryminalnej przeciwko życiu i zdrowiu (z lewej) oraz przeciwko mieniu (z prawej) w Polsce w 2012 r. wg podregionów.

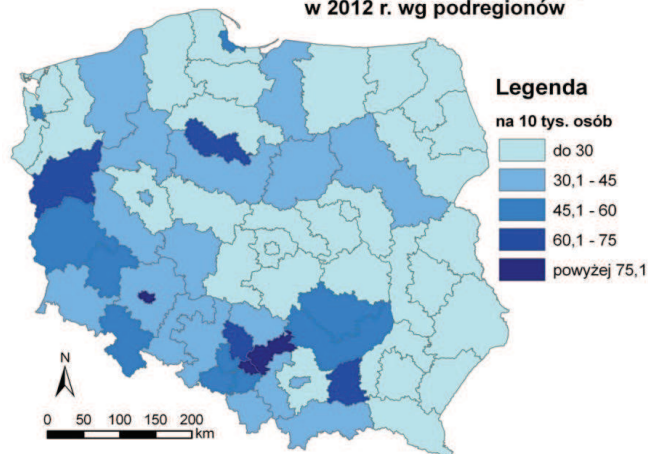

nie tej grupy deliktów polega na ich znacznej powszechności, gdyż stanowiły one aż 77% wszystkich czynów kryminalnych (i ponad połowę wszystkich stwierdzonych w Polsce deliktów). W tej grupie czynów najwięcej jest różnych kradzieży (z włamaniem, rozbójniczych), wymuszeń i oszustw. Rozkład przestrzenny tych dwóch grup przestępstw kryminalnych przedstawiony na mapach (ryc. 3) w znacznym stopniu powiela schematy opisane w przypadku ogółu przestępstw (ryc. 1) i przestępstw kryminalnych (ryc. 2).

Przestrzenne zróźnicowanie przestępczości gospodarczej

Przestępczość gospodarcza (albo ekonomiczna) to przestępczość tzw. białych kołnierzyków. Do grupy sprawców tych czynów zalicza się bowiem osoby należące do wyższych grup społecznych, dobrze wykształcone, specjalistów. Cechą charakterystyczną tych przestępstw jest ich popełnianie bez użycia przemocy (a ofiary pozostają często anonimowe) – gdyż sprawcy dążą do tego, aby ich czyn jak najdłużej pozostał niezauważony. Do tej grupy czynów należą na przykład przestępstwa przeciwko: przedsiębiorstwom (przestępstwa związane z przetargami, ubezpieczeniowe itp.), konsumentom (oszukańcza reklama, wadliwy towar), podstawowym instytucjom gospodarczym (np. na szkodę banków, giełdy, fałszerstwo pieniędzy, „pranie” pieniędzy), interesom finansowym państwa (oszustwa podatkowe, przemyt), a także przestępczość związana z naruszaniem prawa własności intelektualnej. Tego typu przestępstwa charakteryzują się tym, że sprawcy bardzo szybko dostosowują się do zmieniających się przepisów prawa, zanim o potencjalnych zagrożeniach odpowiednie instytucje poinformują zainteresowane podmioty. Ważną zatem cechą tej przestępczości jest jej zmienność i „kreatywność” sprawców.

Natężenie przestępczości
stwierdzonej - gospodarczej w Polsce
w 2012 r. wg podregionów

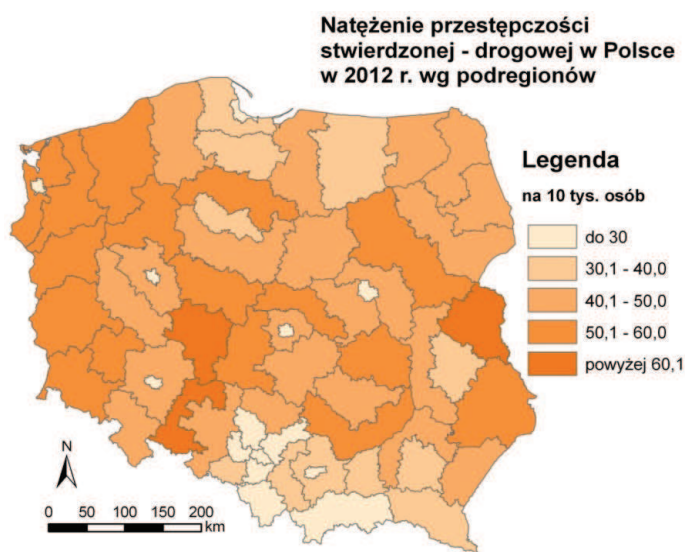
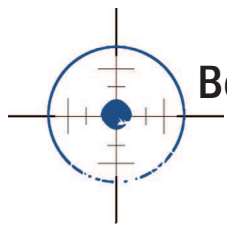
Ryc. 4. Natężenie przestępczości stwierdzonej
– gospodarczej w Polsce w 2012 r. wg podregionów.

Najwyższe natężenie przestępstw gospodarczych występuje w Polsce wyspowo i zostało zanotowane w podregionach katowickim (103 czyny/10 tys. osób), Wrocławiu (83) oraz w sosnowieckim, bydgosko-toruńskim, bytomskim, gorzowskim, tarnowskim, kieleckim i legnicko-głogowskim (ryc. 4). Generalnie mniejsze zagrożenie przestępczością ekonomiczną stwierdzono w Polsce wschodniej, t.j. w podregionach rzeszowskim, puławskim, radomskim, gdańskim, tarnobreskim, krośnieńskim i białostockim. Rozmieszczenie przestrzenne tej grupy czynów jest zatem w dużym stopniu odmienne od przestępczości kryminalnej.

Przestrzenne zróźnicowanie przestępczości drogowej

Przestępstwa drogowe popełniane są głównie poza obszarami dużych miast, a dokładniej na terenach wiejskich – 45%. Jak się okazuje ponad 90% czynów w tej grupie to prowadzenie w stanie nietrzeźwości pojazdu mechanicznego (lub innego) w ruchu lądowym. Niestety dosyć często przestępstwa drogowe polegają na spowodowaniu wypadku drogowego (przeważnie

Ryc. 5. Natężenie przestępczości stwierdzonej
– drogowej w Polsce w 2012 r. wg podregionów.

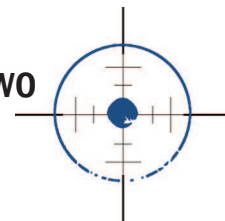
z powodu niedostosowania prędkości do warunków jazdy, nieprzestrzegania pierwszeństwa przejazdu czy nieprawidłowego zachowania wobec pieszego. W przypadku tej grupy czynów charakterystyczna jest recydywa, w warunkach której popełniana jest ponad 1/5 przestępstw drogowych. Najwyższe natężenie przestępstw drogowych w 2012 r. stwierdzono w podregionach bialskim (70 czynów/10 tys. osób), nyskim (62), kaliskim (60) oraz w gorzowskim, sieradzkim, stargardzkim, konińskim i koszalińskim – czyli generalnie we wszystkich częściach kraju (ryc. 5). Powielona została zatem tendencja do braku koncentracji przestrzennej tych czynów⁴, a zatem do znacznego ich rozprzestrzenienia na obszarze całego kraju. Największe polskie miasta charakteryzuje względne bezpieczeństwo na drogach. Najbezpieczniejszymi podregionami okazały się bowiem miasta Warszawa, Łódź, Kraków i Poznań oraz trójmiejski i katowicki.

Typologia przestępczości w Polsce

Ponieważ na przedstawionych powyżej mapach zauważalne są pewne schematy przestrzenne rozmieszczenia zjawisk przestępczych, to postanowiono

opracować typologię przestrzenną, która stanowić ma swoistą syntezę zróżnicowania przestrzennego poziomu natężenia przestępczości w Polsce w 2012 r. W procedurze typologicznej użyto metody *k-średnich*, która pozwala pogrupować wielowymiarowe dane. W celu dokonania klasteryzacji wzięto pod uwagę pięć zmiennych. Liczbę poszczególnych rodzajów przestępstw przeliczono na wskaźniki natężenia – w mianownikach umieszczane były różne cechy determinujące, które mają związek ze specyfiką konkretnych czynów⁵. Uzyskane wskaźniki natężenia poddano weryfikacji merytorycznej i formalno-statystycznej. Ostatecznie największą wartość do celów typologicznych miały: 1) liczba przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu w przeliczeniu na liczbę mężczyzn w wieku 20–50 lat (destymulanta), 2) liczba przestępstw przeciwko mieniu w przeliczeniu na produkt krajowy brutto (destymulanta), 3) liczba przestępstw gospodarczych w przeliczeniu na liczbę osób w wieku produkcyjnym (destymulanta), 4) liczba przestępstw drogowych w przeliczeniu na liczbę zarejestrowanych pojazdów (destymulanta), 5) wykrywalność przestępstw ogółem (stosunek liczby przestępstw wykrytych do ogółu stwierdzonych czynów; stymulanta). Najbardziej optymalną liczbę klastrów dla danych o przestępczości w Polsce w 2012 r. – pięć – ustalono na podstawie indeksu Daviesa– Bouldina. Efektem grupowania niehierarchicznego metodą *k-średnich* jest podział 66-ciu podregionów na pięć typów, których układ przestrzenny przedstawiono na mapie (ryc. 6).

Typ 1 – w skład, którego wchodzi tylko Wrocław. To miasto, które w 2012 r. najsilniej zagrożone było wszelkiego rodzaju przestępczością (poza drogową). Wszystkich przestępstw ogółem, przestępstw kryminalnych ogółem i przestępstw gospodarczych w tym dolnośląskim mieście zanotowano dwu-i-półkrotnie do dwukrotnie więcej niż przeciętnie w skali całego kraju. Przestępstw kryminalnych popełnionych przeciwko mieniu stwierdzono tutaj ponad trzykrotnie więcej niż przeciętnie w Polsce. Średnią ogólnopolską przekracza

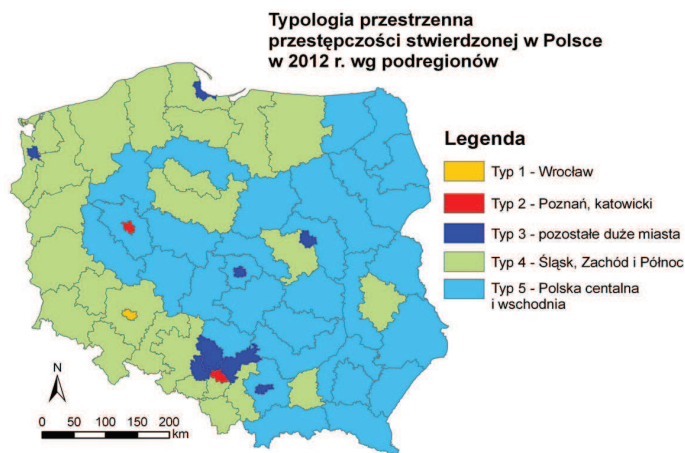
także (choć nieznacznie) natężenie przestępczości kryminalnej skierowanej przeciwko życiu i zdrowiu. Ponadto we Wrocławiu na najniższym poziomie pozostaje wykrywalność sprawców przestępstw.

Typ 2 – obejmuje Poznań i podregion katowicki. Charakterystyka tego typu jest bardzo zbliżona do Wrocławia, z tym, że natężenie poszczególnych rodzajów przestępstw jest tutaj na nieco niższym poziomie (około dwukrotnie więcej niż przeciętnie w Polsce), a wykrywalność sprawców przestępstw nieco wyższa. W tych dwóch podregionach najniższe jest natomiast w skali kraju zagrożenie przestępczością drogową.

Typ 3 – złożony jest z ośmiu podregionów. W typie tym znalazły się Warszawa, Kraków, Łódź, Szczecin, podregiony śląskie (bytomski, gliwicki, sosnowiecki) oraz Trójmiasto. Obszary wchodzące w skład tego typu charakteryzują się przekroczeniem natężenia wszystkich omawianych grup przestępstw o ok. 30-50% w porównaniu ze średnią krajową (poza przestępczością drogową, która jest tutaj niższa o 43%). Ponadto negatywną charakterystyką tego typu jest niska wykrywalność sprawców przestępstw (o ok. 20% poniżej średniej dla Polski).

Typ 4 – złożony z 25 podregionów położonych głównie w Polsce północnej, zachodniej i na Śląsku (Dolnym, Górnym i Opolskim). Natężenie wszystkich grup przestępstw i wykrywalności sprawców czynów na obszarze tego typu we wszystkich przypadkach tylko nieznacznie przekracza średnie wartości dla Polski. Zatem jest to taki przejściowy, przeciętny typ między typami wielkomiejskimi (1, 2, i 3) o charakterystyce związanej z wysokim natężeniem przestępstw, a typem 5 – najbezpieczniejszym.

Typ 5 – złożony z 30 podregionów położonych w Polsce środkowej i wschodniej. Obszary, które reprezentowane są przez ten typ są najbardziej uprzywilejowane w Polsce pod względem najniższego natężenia ogółu przestępstw, przestępstw kryminalnych ogółem, przestępstw kryminalnych popełnionych przeciwko życiu i zdrowiu, mieniu i gospodarczych oraz najwyższej

Ryc. 6. Typologia przestrzenna przestępczości stwierdzonej w Polsce w 2012 r. wg podregionów.

wykrywalności sprawców ogółu przestępstw. Jednocześnie tylko natężenie przestępczości drogowej jest najwyższe wśród wyróżnionych typów i przewyższa wartość tego wskaźnika obliczonego dla całego kraju o 13%.

dr Stanisław Mordwa
Uniwersytet Łódzki
Wydział Nauk Geograficznych
Kat. Studiów Ludnościowych
i Badań nad Usługami

Przypisy

- 1 Charakterystyka ta zostanie przeprowadzona w układzie 66 podregionów (NUTS 3), które w nomenklaturze jednostek terytorialnych są najmniejszymi jednostkami regionalnymi (składającymi się na województwa), w skład których wchodzi powiaty. Podregiony w sposób szczególny nadają się do analiz przestrzennych, gdyż nie występują w nich znaczne dysproporcje w liczbie ludności (liczą one od 150 do 800 tys. mieszkańców; tylko Warszawa jest większa), a ponadto jest tych jednostek odpowiednio wiele (wobec np. tylko 16 województw).
- 2 Por.: B. Hołyst (red.), *Atlas przestępczości*, Warszawa 1979; A. Siemaszko (red.), *Atlas przestępczości w Polsce 2*, Warszawa 1999; S. Mordwa, *Struktura i typologia przestrzenna przestępczości w Polsce - przykład wykorzystania walidacji liczby skupień w metodzie k-średnich*, Acta Universitatis Lodzensis, Folia Geographica Socio-Oeconomica, nr 12, s. 89-110, Łódź 2012.
- 3 S. Mordwa, *Przestępczość i poczucie bezpieczeństwa w przestrzeni miasta. Przykład Łodzi*, Łódź 2013.
- 4 Tamże, s. 101.
- 5 Tamże, s. 94.